

Ф. И. Успенски

ИСТОРИЯ НА ВИЗАНТИЙСКАТА ИМПЕРИЯ

Период I
(до 527 г.)

София, 2023

Преводът е направен по изданието:

Ф. И. УСПЕНСКИЙ

ИСТОРИЯ ВИЗАНТИЙСКОЙ ИМПЕРИИ

Период I (до 527 г.)

© Издателство „Изток-Запад“, 2023

Всички права на български език запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде възпроизвеждана или предавана под каквато и да е форма и по какъвто и да било начин без изричното съгласие на издателство „Изток-Запад“.

© Бойко Проичев, превод, 2023

© Деница Трифонова, оформление на корицата, 2023

ISBN 978-619-01-1157-3

Ф. И. УСПЕНСКИ

ИСТОРИЯ НА ВИЗАНТИЙСКАТА ИМПЕРИЯ

ПЕРИОД I
(ДО 527 Г.)

Превод от руски
Бойко Проичев

Редактор
Лиляна Станкова

На приятеля Радослав – с благодарност!

От преводача

Съдържание

Предисловие	7
Въведение. Прилики и различия в историческото развитие на Запада и Изтока.....	11

ПЕРИОД I (до 527 г.)

Елементи на формиране на византизма

Глава I. Византизмът и неговото културно значение в историята	41
Глава II. Културната и религиозната криза в Римската империя. Имиграция на варвари. Пренасяне на столицата в Константинопол	50
Глава III. Образуване на християнска империя. Църковната политика на Константин. Православие и арианство	61
Глава IV. Езичеството и християнството в средата на IV в. Юлиан Отстъпник. Характеристика на неговото царстване	81
Глава V. Църковна и държавна политика в края на IV в. Теодосий Велики. Случаят с олтара на Победата. Нахлуване на варварите. Приемането им на имперска служба.....	103
Глава VI. Великото преселение на народите. Падане на Западната империя	124
Глава VII. Император Теодосий II. Августа Пулхерия и августи Атинаида-Евдокия. Августин за Града Божий. Ефеският събор. Монофизитите.....	136
Глава VIII. Константинопол. Световното значение на столицата на Източната империя. Епархът на града. Занаятчийски съсловия. Дими. Образователни институции	155

Глава IX. Маркиан и Пулхерия. Халкидонският събор. Историческото значение на Двадесет и осми канон. Льв I. Федератите. Аспар и Ардавурий. Експедицията в Африка.....	184
Глава X. Християнската култура и елинизмът. Константинополската патриаршия. Монашество и светини.....	201
Глава XI. Льв I и Зинон. Последици от Халкидонския събор. Основаване на Остготско кралство в Италия.....	215
Глава XII. Анастасий (491-518). Положението по дунавската граница. Виталиан. Персийската война	227
Глава XIII. Поява на славяните в пределите на империята.....	249
Източници и литература	262

ПРЕДИСЛОВИЕ

Съжалявам, че късно пристъпвам към отпечатване на труда, който замислих преди повече от 25 години. Често възникваше съмнение ще успея ли да доведе работата си докрай, тъй като се приближавам до предела на живота. В продължение на четиридесетгодишни занимания с различни периоди от историята на Византия съм имал възможност да се спра на много въпроси и да разработя много дялове в различно време и с различни цели. Но когато настъпи часът за обобщаване на досега подготвеното, в отделните трудове се разкриха различия в строежа и нееднаквост в общата идея. Дали това произтича от възрастта или от постепенното разширяване на кръгзора? За съжаление не се решавам да отговоря на този въпрос, т.е. боя се да не съгреша против делото. Несъмнено преди двадесет години говорех по-смело, правех повече обобщения и заключения, не бях толкова внимателен в присъдите. Сега често ми се налага да смекчавам изрази, да изглаждам резкостта на мисълта, да преправям цели глави, за да ги съобразя с новата структура. Полезно ли е това за начинанието? Отново не мога да се изкажа утвърдително. Съществуват някои подробности, заради които е благоприятно обстоятелството, че отпечатването на моята работа се забави твърде.

Живеейки от 1895 г. в Константинопол, имах възможност да изуча хората, чиито предци създадоха историята на Византия, непосредствено да се запозная с паметниците и да вникна в психологията на константинополския патриархат, който в голяма степен е отговорен за това, че повечето досега подчинени на културното влияние на Византия народности се намират в такова жалко състояние. Тъй като духовенството и монашеството винаги са заемали челно място в историята на Византия, ясно е, че немаловажно значение има как ще се изложат църковните дела. Може би, без да прекарам толкова време сред гърците и без да изуча непосредствено живота на патриаршията, би било невъзможно и за мен да се отърся от теоретичните построения и фикции, с които така обилно ни даряват в училище. Между другото, днес е съвсем на-временно да се установи реален поглед върху Вселенската патриаршия, която отлъчва славянски народи, нарушаващи филетическата ѝ политика. Това е необходимо както заради руската църковна политика, така и заради нашето църковно самоопределяне; дори и заради това, че е близо моментът, когато

патриаршията поради политическото развитие и успехите на католическата и протестантската пропаганда ще достигне положението на Александрийската и Йерусалимската патриаршия, когато тя загуби почти целия Балкански полуостров и значителна част от източните катедри.

Освен това продължителното пребиваване на Изток и пътуванията в Мала Азия, Сирия и Палестина ми изясниха историческата съдба на Византийската империя, свързана повече с Изтока, отколкото със Запада. Разбирам, че Константинополската империя, както и заменената я Турска, са получили не само своите основни материални сили (воини и средства) от Изток и че винаги са зависели от предаността на източните провинции, но също така – реални традиции и историческа фактология. Нито един славянски монарх не е устоял на съблазнителната мисъл да основе в Европа империя на мястото на Гръко-византийската. Нито едно от европейските княжества, създадени след Четвъртия кръстоносен поход – независимо дали начело с франки или местни гърци, няма продължителна история и не привлича народните симпатии, но въпреки всичко това в Никеиската империя се съхранява и съзрява идеята за възстановяване на Византийската империя в XIII в. Урокът на историята трябва да бъде строго проверен и премерен от тези, които днес очакват подялбата на наследството на „опасно болния“ от Босфора.

Тъй като настоящото издание не може да се разглежда като търговско начинание и не е породено нито от служебни, нито от кариеристични цели, намирам за уместно да обясня, че фирмата „Брокхаус и Ефрон“ със съгласието си да издаде *История на Византийската империя* във вида, в който се появява пред читателите днес, немалко повлия на окончателното ми решение да пристъпя към подготовка на текста за издаване, т.е. да се реша на нещо, чието осъществяване винаги е срещало трудноотстраними пречки.

Попадащата в ръцете на читателя книга няма за цел да замени съществуващите стари и нови истории на Византия. Това не е изчерпателно излагане на всички събития, засягащи хилядолетната империя – тя и затова не е шест или седем тома, а три. Без да конкурирам и да се опитвам да заменя издадените истории на Византия, аз обаче храня заветната мисъл да дам на съотечествениците цялостна система, която смятам за най-важна след родната история за националното самосъзнание на културния руснак. С тази цел и с желание да бъде общодостъпен, не сметнах за необходимо да дам обширен научен апарат – нито в бележки под линия, нито в края на всяка глава. Посочвания на ръководства и цитати от източници са допуснати в такава степен, че любопитният читател да не бъде лишен от възможност при желание да овладее материала, бил в разположение на автора – източниците се посочват там, където се дават оригинални изводи, основани на специално изучаване, посочени са ръководства, чрез които лесно да се намерят указания за съответната литература. Да няма обширни бе-

лежки под линия – това бе условие и на издателя, което намерих за основателно. Може би приложих много откъси в руски превод от документи и литература от описваното време, като винаги съм смятал, че това най-добре въвежда в епохата и предава настроенията на обществото.

Авторът се опита да положи всички старания, за да може този труд – резултат от продължителна настойчива и с позволение – небезуспешна научна дейност на един руски професор, да бъде достоен за своите цел и предмет. Родил съм се през 1845 г. и мога да завърша това последно научно дело към седемдесетте години от живота си, когато за човек е характерно да осмисли всичко преживяно и да обобщи резултатите от своята дейност. Лесно е да се разбере, че ми се иска да предоставя такова четиво в ръцете на руския читател, което, от една страна, със своята строгост и сериозност би му дало идея за обмислена и грижливо премерена система, а от друга, би оставило добър спомен за автора, който – решавайки се да издаде съставената история на Византия, е следвал вътрешно убеждение, че утвърждаването на знания за Византия и изясняването на нашето отношение към нея до голяма степен е задължително за всеки руски учен и е не по-малко полезно както за образованието, така и за вярната насока на руското политическо и национално самосъзнание. Нека читателят се замисли върху съдържанието на главите, посветени на южните славяни, и потърси там илюстрация за преживяваните днес печални събития на Балканския полуостров.

*Константинопол
Октомври 1912 г.*

Ф. Успенски